

УДК 911.5

Кульбіда Л.С.

Сучасний стан та використання ландшафтних комплексів Середнього Побужжя, як природних кормових угідь

Інтенсивне агропромислове виробництво призвело до розвитку несприятливих процесів і змін у природному середовищі, через що дослідження сільськогосподарських ландшафтів, пошук науково обґрунтованих шляхів та методів їх оптимізації, підвищення в них екологічної рівноваги є актуальним.

У залежності від типів місцевостей лісостепу України Ф.М. Мильков розділив сільськогосподарські ландшафти на чотири підкласи: польовий, лучно-пасивий, садовий та змішаний [4]. Особливої уваги потребують природно-кормові угіддя, тому що вони являються кормовою базою для тварин.

Сучасний стан природних кормових угідь цілком залежить від характеру та інтенсивності господарського використання. Сінокіс відіграє сприятливу роль у розвитку лучних ландшафтів, а надмірний випас худоби – несприятливий. Сінокіс сприяє кращому прогріву та просушуванню ґрунту, перешкоджає виникненню бур'янів. Під впливом надмірного випасу худоби виникає ущільнення ґрунту, висушення, випадання із травостою цінних кормових рослин і заміна їх малопродуктивними видами і бур'янами. Дуже шкідливий занадто ранній випас худоби, тому що при наявності великої кількості вологи в ґрунті худоба руйнує

дернину, а проростаюча трава зразу ж з'їдається і витоптується. В кінцевому підсумку знижується продуктивність пасовищ, зокрема густота і якість травостою. На схилах відбувається площинний змив ґрунту. Можна сказати, що "сінокосіння і випас – регулююча основа лук, хоча ступінь саморегуляції у них вища, ніж у польового і садового типів ландшафтів і близька, мабуть, до природного..." (Ф.Н. Мильков).[3] Відповідно до прийнятої в Україні фітотопологічної класифікації луків М.В. Куксіна [2] їх поділяють за розташуванням на елементах рельєфу, подібності умов росту рослин, складу травостоїв, та культуртехнічного стану угідь. Згідно із даною класифікацією серед лучних угруповань досліджуваної території виділяють: степові і лучні пасовища на схилах балок, низинні луки, низинні болота, заплавні луки середніх і великих річок і балок. Низинні луки мають незначне розповсюдження і приурочені до понижень терас Південного Бугу та його приток. Зволожуються вони атмосферними опадами та натічними водами, тимчасово перезволожені, часто заболочені. Залежно від кліматичної зони можна створити пасовища двох видів: короткострокові або перемінні, та довгострокові або постійні.

Для посіву на короткострокових пасовищах в північних районах використовують конюшину лучну, конюшину білу, лядвенець рогатий, кострицю лучну. У південних районах висівають в основному люцерну, житняки, стокolos безостий (у нього проникаюча коренева система). В західних районах – еспарцет піщаний (перший укіс скошують на зелену масу, далі використовують як пасовище). В перший рік травостій при відростанні до 25 см. підкошують. На наступний рік весною коткують дернину, а після відростання трав – випас. Якщо проводиться зрошення, тоді можна і в перший рік використовувати як пасовище.

На короткостроковому пасовищі травостій тримається 3-5 років. Обов'язково застосовують загінну систему випасання. Щорічно 1/4 або 1/5 частину площі пересівають, весною під покрив однорічних трав або влітку (як чистий посів). Підкошування і частковий пересів дозволяє підвищити продуктивність травостою [5].

Довгострокові пасовища можна створювати будь – якій зоні. Є три способи створення довгострокових пасовищ: 1) провести поліпшення травостоїв природних кормових угідь, до складу яких ввести цінні трави; 2) старі посіви сінокісних трав залишити для довгострокового пасовищного використання (проводять підсів пасовищних трав); 3) корінне залуження.

Для одержання високої урожайності на довгострокових пасовищах необхідно систематично вносити добрива, проводити підсів зріджених травостоїв, правильно використовувати пасовище. При створенні пасовища необхідно правильно підібрати трави. В пасовищні травосумішки включають верхові та низові трави. Низові трави втримують інтенсивний випас і швидко відростають, тому їх висівають в суміщі не менше 70%. Нецільно кущові злаки тримаються в травостой 4-5 років, кореневищні довше, але першими випадають бобові. Із бобових найбільш довговічна – конюшина біла. Азотні добрива вносяться частинами, потрохи після кожного випасу. Фосфорні і калійні добрива вносяться один раз весною або восени. Заплавні луки Південного Бугу та його приток розміщені на підвищених елементах рельєфу заплави, переважно сухі, недостатньо зволожені, на середніх елементах рельєфу більше вирівнені, достатньо зволожені, в понижених часто перезволожені. Серед заплавних лук малих річок і балок розрізняють луки, що розміщені на високих і середніх елементах рельєфу. Найбільші площі в регіоні займають заплавні луки (малих, середніх і великих річок), степові, схилі пасовища й сіножаті.

Лучно-пасовищний тип у Середньому Побужжі займає площу 60,7 тис. га, у

тому числі 16,5 тис. га є окультуреними і підтримуються людиною у відповідному стані за допомогою перш за все підсіву високопродуктивних видів кормових культур, зокрема люцерни, конюшини. (Г.І. Денисик) [5]. Вони розміщені переважно на заплавах, на схилах балок та долин річок. Ці ландшафти мають малу продуктивність сіножатей, яких найбільше на луках (до 35 ц/га), це пояснюється бідним видовим складом травостою, зміною гідрологічного режиму в результаті зарегульованості річок, водосховищами, ставками, греблями, які спричинили відсутність повеней та паводків (саме вони приносили на заплаву велику кількість родючого мулу).

У Середньому Побужжі пологі та круті схили зайняті лучними і лучно-степовими пасовищами і сіножатями. Тут поширені сірі лісові ґрунти з переважанням світло-сірих, рідше чорноземи опідзолені. Всі різного ступеня змитості. Рослинний покрив бобово-злаково-різнотравний та злаково-різнотравний. Повнота проективного покриття ґрунтів (О.В. Дєдов) [1] травостоями становить 60-75%. Переважають костриці-лучна, червона та овеча, кунічник наземний, пирій повзучий, мітлиця звичайна, тонконоги – лучний і вузьколистий, кипець стрункий, конюшини-лучна, гірська та повзуча, люцерни – жовта і хмелевидна, лядвенець рогатий та ін. Зараз на них отримують 8-10 ц/га сіна середньої та низької якості.

Заплавні луки малих річок приурочені до високих і середніх заплав із лучними і чорноземоподібними супіщаного та суглинкового складу ґрунтами, під заболоченими луками зустрічаються також лучні або дернові середньооглеєні ґрунти.

Як показує практика, при науково обґрунтованій системі поліпшення заплавних лук, їх догляду та використання з них можна отримувати по 60-80 ц/га сіна. Проте, на сьогоднішній день урожайність сіножатей на заплавних луках Середньобузької височинної області є вдвічі меншою. Мала продуктивність цього виду сільськогосподарського ландшафту зумовлена насамперед неконтрольованим режимом скошування трав та перевипасом, відсутністю належного догляду за травостоями, підживлення яких проводять за залишковим принципом, або зовсім не проводять, а зарегульований річковий стік не виконує збагачення заплави багатим на елементи живлення мулом, нехтування культуртехнічними заходами на луках, не продуманою меліорацією тощо.

Площі природних кормових угідь на території Середнього Побужжя постійно скорочувались до середини 90-х років ХХ ст., що було зумовлено їх розорюванням, забудовою, переведенням в категорію «непридатних» земель через нераціональне використання.

Таким чином, збільшення площ під луками і пасовищами дозволить знизити ерозійні процеси до оптимальних меж, відновити родючість ґрунтів і екологічну рівновагу в сільськогосподарських ландшафтах.

1. Дєдов О.В. Лучно-пасовищні ландшафти та перспективи їх оптимізації // Наук. зап. Серія: Географія. – 2001. – Вип.2.-с.68-73.
2. Куksин Н.В. Номенклатура типов природных кормовых угодий Украинской ССР. – К.: Изд МСХ УССР, 1958. – 171 с.
3. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. – М: Мысль, 1973. – 222 с.
4. Мильков Ф.Н. Физическая география: Учение о ландшафте и географическая зональность. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1986. – 328 с.
5. Ящук Є. Особливості створення і раціонального використання пасовищ // Агроном. – 2006. – №4. – с. 84-85.
6. Середнє Побужжя / За ред. Г.І. Денисика. – Вінниця: Гіпаніс, 2002. – 280.

Natural forage fields of Middle Pobuzhzhya cover the territory of 60,7 thousand hectares including 16,5 thousand hectares of agricultural fields. Effective using this territory can give 60 – 80 centners hay per hectare. But today the crop of haymaking is twice low in the Middle Pobuzhzhya highland territory because of uncontrolled regime of mowing.